

- D. Debič: Zasnove urbanizacije v Zalski občini. Savinjski zbornik II, str. 41—71, Celje 1965.
- E. Karalič: Geografska monografija naselja Zalec. (Tipkopis, str. 146.) Ljubljana 1962. (Diplomsko delo na Oddelku za geografijo filozofske fakultete v Ljubljani.)
- F. r. Kos: K zgodovini trga Zalec. ČZN XIV, str. 57—71, Maribor 1919.
- A. Melik: Slovenija II. Stajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino, knjiga 2, Ljubljana 1957.
- A. Melik: Rast naših mest v novi dobi. SAJJU, Inštitut za geografijo, knjiga 8, Ljubljana 1964.
- M. Natek: Zalec — naselje in prebivalstvo. Savinjski zbornik II, str. 7—40, Celje 1965.
- R. Vrečer: Savinjska dolina, s posebnim ozirom na splošno, krajevno in upravno zgodovino v besedi in sliki. Zalec 1930.
- Urbanistični program Zalca. — Urbanistični zavod Celje, Celje 1962.

Darko Radinja

Medejska gora — najzahodnejši del matičnega Krasa

Iz Furlanske nižine se pri Medeji dviga vzpetina, ki že na prvi pogled vzbuja zanimanje zaradi svojega docela osamljenega položaja sredi obsežnega ravninskega sveta oziroma sredi njegove kvartarne naplavine. Čeprav je vzpetina visoka le 128 m, je zaradi nizke in enolične okolice zelo markantna, saj jo imenujejo gora (Monte di Medea). Takoj je očitno, da je vzpetina ne le po obliki temveč tudi po sestavi docela tuj element sredi kvartarne naplavine; da mora biti pravzaprav del podlage, ki gleda na dan, medtem ko je drugod ta na debelo in široko prekrita z rečnimi sedimenti. Zato je razumljivo, da je Medejska gora za razumevanje geološke zgradbe v spodnjem, zlasti ravninskem Posočju zelo pomembna.

Geološko kartiranje je že zgodaj pokazalo (Stache 1891), da je osamelec sestavljen iz enakih kamenin kot matični Kras in da stratigrafska razvrstitev plasti ustreza severnemu krilu kraške antiklinale. S tem je bilo dokazano, da se dinarska zgradba matičnega Krasa in njene kameninske proge nadaljujejo še pod Soško oziroma Furlansko nižino.

Po Stachejevi geološki karti je osamelec v celoti iz apnencev, ki so povečini kredne in nekaj malega tudi terciarne (paleocenske) starosti. Večino vzpetine, z najvišjimi deli vred, gradijo radiolitni apnenci, medtem ko si na severnem pobočju sledijo najprej svetli drobnokristalasti apniški skladi, nato repenski apnenci z brečo ter slednjič miliolidni apnec.

Posebnost Medejske gore je antiklinalna zgradba radiolitnih apnencev v južnem delu vzpetine, še bolj pa skladi, ki potekajo prečno na dinarsko smer. Glede na matični Kras je potek skladov močno zasukan, kar bi kazalo na uveljavljanje transverzalnih premikov v vmesnem, s kvartarno naplavino prekritem področju. Ne smemo pa prezreti, da se ta smer kameninskih skladov že uveljavlja na severozahodnem robu Krasa, posebno določno med Gabrjami in Zdravščino, kar pomeni, da je neskladnost med Krasom in njegovim fragmentom pri Medeji bolj navidezna kot dejanska.

Očitno je, da Medejska gora ni važna le za razumevanje geološke strukture v Spodnjem Posočju, temveč da utegne biti pomembna tudi pri

preučevanju morfogeneze tega področja. Osamelec namreč dokazuje, da Soča med Majnico in Kazljami kraško antiklinalo prečka ter da jo je v preteklosti erodirala oziroma preoblikovala, preden jo je prekrila z mlajšimi naplavinami. Gre tedaj za transverzalno dolino, ki je na široko zasuta s soškim prodom.

Medejska gora pa ni samo osamljen fragment živoskalne podlage sredi akumulacijske naplavine, temveč je hkrati tudi drobec pravega kraškega površja in s tem sestavni del matičnega Krasa tudi v morfogenetskem pogledu. Ta odnos med matičnim Krasom in Medejskim osamelcem nas tokrat tudi najbolj zanima. Pri tem je v ospredju zlasti vprašanje, ali so zahodne dele matičnega Krasa oblikovale površinske vode s severa, ki so Dobrdoški Kras prečkale, kakor kaže nagnjenost njegovega površja, ali pa so površinske vode z matičnega Krasa odtekale v vzdolžni smeri proti današnji Furlanski oziroma Soški ravnini, kakor kažejo posamezni sledovi zakraselih oblik na apniškem površju matičnega Krasa (Marussi 1941, Melik 1956).

Gre tedaj za to, ali so bile vode na področju današnje Soške nižine v predkraški dobi usmerjene pretežno proti zahodu v današnjo Furlansko nižino, ali pa proti jugu, v območje tržaške flišne sinklinale. To je hkrati tudi vprašanje, kako je torej potekalo grezanje enega in drugega področja. Ker so sledovi nekdanjega reliefa na zahodnem robu Krasa prekinjeni oziroma skriti pod kvartarno naplavino, ni v tej smeri nobene oporne točke za rekonstrukcijo nekdanjega reliefa. Izjema je kvečjemu Medejski osamelec. Zato ni bilo odveč pričakovanje, da utegne ta s svojim površjem osvetliti posamezne poteze nekdanjega morfogenetskega razvoja iz predakumulacijskega obdobja. S tem v zvezi nas je predvsem zanimalo, ali so nekdanje površje, katerega ostanek je Medejska gora, oblikovale površinske vode z matičnega Krasa, ali pa je to delo vodnih tokov, pritekajočih s severa, v prvi vrsti Soče.

Medejska gora je od Krasa oddaljena okoli 6 km in od briškega fliša pri Krminu 4,5 km. Razdalja med Krasom in osamelcem ni tolikšna, da je ne bi mogli neprisiljeno razložiti z vmesno erozijsko dolino Soče, ki naj bi bila nekdanj enotno

površje razčlenila. Za sam položaj osamelca pa je hkrati značilno, da leži v podaljšku južnega roba Brd. Se pomembnejše pa je, da leži v vmesnem razvodnem svetu med Nadižo in Sočo oziroma Idrijo in Biršo, kar kaže, da se je osamelec ohranil prav zaradi te zatišne lege. Zamisliti si ga moramo tedaj kot zaključni del nekdanj sklenjenega razvodnega hrbita, ki je med omenjenima rekama segal z Brd še daleč proti jugu. Ta položaj nam pojasni njegov obstoj, dasi so posredno odločali pri tem bržkone tudi še tektonski procesi.

Ceprav je osamelec razmeroma skromnega obsega (dolga je 2,5 km in široka 1,1 km) je videti, da je preostanek uravnane površja. Še značilnejše je to, da je enake višine, kakršne prevladujejo v zahodnem delu Krasa na uravnani Doberdovski planoti.

Na širokem slemenu Medejske gore so vrtače in druge drobnejše oblike zakraselega površja. Še bolj pa preseneča, da je na tem skromnem apniškem površju veliko prave terre rosse, ki pokriva položno vršino in večino pobočij, zlasti na severni strani vzpetine. Gre za tipično kraško prst intenzivno rdeče barve, ki pokriva korodirano apniško podlago v debelini enega ali dveh metrov pa tudi več. Kraška ilovica je čiste, enakomerne sestave in ustreza oni, ki se je obdržala na severozahodnem robu matičnega Krasa nad sotočjem Soče in Vipave. Po Stacheju (1891) gre v obeh primerih za starejšo *terro rosso*.

Osamelec je z zakraselim površjem in kraško rdečo prstjo sicer neznamenit a izrazit vzorec kraškega reliefa, ki sredi akumulacijskega, ravninskega sveta učinkuje zelo nenavadno in naravnost tuje.

Ob vznožje osamelca je videti apniški drobir, ki ga pokriva tanka preperelina ali travnata ruša. Znamenje, da so v hladni pleistocenski dobi bili tudi v tem področju procesi mehničnega razpadanja apnenca precej okrepljeni. Ker se drobir na vznožju prepleta s prodom, peskom in glino, sklepamo, da je fluvialna akumulacija, ki osamelec obdaja, iste, bržkone würmske starosti.

V kamnolomih je vidna precejšnja pretrtost apnenecv. Razvidna pa sta tudi dva sistema razpok, eden v dinarski smeri in drugi, ki je nanjo pravokoten, kar se v bistvu ujema z razpoklinskim sistemom matičnega Krasa.

Tudi na Medejski gori se je dalo ugotoviti sledove stare fluvialne akumulacije. Na zakraselim temenu so med ilovnato preperelino posamezni silikatni prodniki v velikosti do 3 cm. Med nabranimi prodniki so razen dobro zaobljenih in lepo zglajenih tudi razbiti in deloma ponovno obrušeni, kar vse kaže na transportne učinke. Del prodnikov je iz flišnih kremenovih peščenecv, del pa iz kompaktnega kremenca rjave in modrikasto sive barve. Petrografska sestava fosilne fluvialne akumulacije na Medejski gori se potemtakem razlikuje od one, ki se je obdržala na Doberdovski planoti. Gre tedaj očitno za različen izvor ene in druge akumulacije.

Fluvialna akumulacija na osamelcu pa je po petrografski sestavi drugačna tudi glede na ostali Kras. Se najbolj slična je tisti na Divaškem Krasu oziroma v Vremski dolini, ki izvira pretežno iz brkinskega fliša. Najbolj pa se medejska akumulacija razlikuje od fosilnega proda na Doberdovskem Krasu, ki ga sestavlja svetel, brezbarvni kremen. Te razlike dopuščajo ugotovitev, da prodniki na osamelcu niso prišli z matičnega Krasa, temveč so jih odložile vode, ki so pritekale s severa. Glede na to, da so med briškimi flišem konglomeratni skladi, ki vsebujejo rjave kremenove prodnike — na take konglomeratne plasti naletimo že na Krminski gori — izvira medejski prod nedvomno z Brd. Za to govori tudi sama bližina in višina briškega fliša, saj je ta pri Krminu že više od Medejske gore. Gre tedaj očitno za lokalno oziroma regionalno akumulacijo, ki je bila odložena na robne apnence, katerih ostanki so se ohranili danes edinole na obravnavanem osamelcu.

Brezbarvni kremenov prod, ki se razprostira v zahodnem delu matičnega Krasa, sega od severnega do južnega roba planote. Po tem sklepamo, da so ga nanosile vode, ki so Kras prečkale. Po vsej verjetnosti ga je odložila pliocenska Soča. Ta prod se razprostira še okoli 10 km vzhodno od današnjega soškega toka, ki se drži vznožja Krasa. Ker ga na Medejski gori, ki je okoli 6 km zahodno od Soče, ni več, sklepamo, da je Soča v predkraški dobi prestavljala svoj tok kvečjemu v širini 15 km oziroma v obsegu, kakršnega nam kaže razprostranjenost brezbarvnega kremenca.

Petrografska sestava fosilnega proda na osamelcu v celoti potrjuje dosedanja spoznanja z matičnega Krasa (Radinja 1964). Na Krasu namreč ne gre za sledove velikopotezne in enotne oziroma homogene akumulacije, temveč je v posameznih delih matičnega Krasa stara akumulacija petrografsko različna, ker izvira iz različnih delov flišnega obrobja. Kakor imamo na primer na Komenski planoti pliocenski prod iz sosednjega vipavskega fliša, tako je na Medejski gori prod iz bližnjega briškega fliša, medtem ko je na Doberdovskem Krasu nanos, ki izvira po vsej verjetnosti iz srednje ali nemara celo zgornje Soške doline. Da izvira silikatni prod na Medejski gori z bližnjih Brd, kažejo tudi flišni prodniki, ki so se tam obdržali, čeprav so malo odporni. Ohranili pa so se zaradi kratke transportne poti oziroma večjega dotoka tega gradiva, ki se je odlagalo na robne apnence, h katerim uvrščamo tudi fragment pri Medeji.

Kremenov prod na Medejski gori nas ne preseneča. Odkar smo pred leti ugotovili sledove pliocenske fluvialne akumulacije na matičnem Krasu, ugotavljamo enake oziroma podobne sledove tudi na drugih apniških uravninah. Dolej je staro fluvialno gradivo ugotovljeno na primorskem (Habič, Radinja), notranjskem (Gospodarič), dolenskem (Sifrer, Radinja) in štajerskem krasu (Meze, Radinja). Pravzaprav se ostanki starih

akumulacij ugotovijo domala povsod, kjer se kraško površje dovolj podrobno prouči.

Ze sedaj moremo povzeti, da gre pri vsem tem za sledove dvojne akumulacije. Najprej za tisto, ki kaže na širok izvor ter na obsežno hidrografska mrežo, potekajočo nekdanj sklenjeno tako preko vododržnega kot tudi propustnega površja oziroma preko apniških in neapniških tal. Druga akumulacija pa je bolj heterogena in bolj regionalnega oziroma lokalnega značaja. Prva je tudi starejša in petrografska enotnejša, ki razen tega s posameznimi do danes ohranjenimi predkraškimi oblikami nima dosti skupnega. Druga vrsta gradiva pa nasprotno kaže na mlajšo, petrografska pestrejšo akumulacijo, ki je tudi v tesnejši zvezi s posameznimi še ohranjenimi oblikami predkraškega reliefa.

Sledovi stare fluvialne akumulacije, ki jih v zadnjem času na naših kraških tleh čedalje pogosteje ugotavljamo, odpirajo nove poglede na dosedanjo problematiko predkraškega reliefa ter na pliocensko morfogenezo sploh. Pri tem ne gre za nove poglede samo v posameznih pokrajinah temveč tudi v Sloveniji kot celoti. — Tudi sledovi stare silikatne akumulacije na Mededejski gori so prispevek, ki naj pripomore k osvetlitvi tovrstne problematike.

Avguštin Lah

Jugoslavija in dežele v razvoju

Dežele v razvoju imajo tri četrtine svetovnega prebivalstva in obsegajo dve tretjini zemeljske površine. Toda ustvarjajo le 15% svetovnega dohodka. Zelijo razvijati gospodarske stike, da bi razširile možnosti za gospodarski razvoj. Velikanska razlika med razvitimi in nerazvitimi pa to preprečuje. Jugoslavija, ki je dosegla v gospodarskem razvoju pomemben napredek in je razvila tudi bogato trgovino z industrijskimi deželami, ima med deželami v razvoju spričo svoje politike miroljubne koeksistence, aktivnosti med nevezanimi deželami in zavoljo izkušenj v lastnem razvoju, nedvomno posebno mesto. Večina dežel v razvoju je v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki, mi pa smo v Evropi, na prehodu iz Mediterana v Prednjo Evropo, med Zahodom in Vzhodom. Kljub temu so naši stiki z drugimi deželami v razvoju pomembni — za nas in za prijateljske dežele.

Naši učbeniki o tem malo pišejo, pri nas in v svetu pa se o tem veliko razpravlja. Dežele v razvoju se posvetujejo in koordinirajo napore, da bi s skupno akcijo v svetovnem merilu, pred Organizacijo združenih narodov in njenimi agencijami, trgajoč diskriminacijske vezi in ovire zaradi zaprtih tržišč razvitih dežel, posledic kolonialne preteklosti in dovolj vplivnih recentnih neokolonialnih odnosov, skušale doseči enakopravnejši položaj na svetovnem trgu. Zavoljo tega bo koristno nekoliko osvetliti te razmere v svetu in naše odnose z deželami v razvoju.

VIRI

1. F. Kossmat, Die morphologische Entwickluog der Gebirge in Isonzo- und oberen Savegebiet, Wien 1916.
2. G. Stache, Geološka karta Gorica, 1 : 75.000, Dunaj 1891.
3. A. Marussi, Il Paleotimavo e l'antica idrografia subaerea der Carso triestino. Boll. Soc. Adr. Sc. Nat., XXXVIII, Trieste 1941.
4. A. Melik, Pliocenska Soča, Geografski zbornik, SAZU, IV, Ljubljana 1956.
5. D. Radinja, Nova morfogenetska dognanja na Krasu, Ljubljana 1964 (tipkopis).
6. D. Radinja, Doberdobski kras. Problematika stične morfogeneze fluvialnega in kraškega reliefa. Ljubljana 1967 (tipkopis).
7. D. Meze, Gornja Savinjska dolina. Nova dognanja v geomorfološkem razvoju pokrajine, Ljubljana 1966.
8. P. Habič, Kraški svet med Vipavo in Idrijco, Ljubljana 1965 (tipkopis).
9. R. Gospodarič, Geologija ozemlja med Postojno, Planino in Cerknico. Arhiv Instituta za raziskovanje krasa, SAZU, 1965.
10. B. Martinis, Carta geologica delle tre Venezie, list Gorizia, Firenze 1951.

Velike razlike v stopnji razvoja proizvodjalnih sil v svetu imajo mnogotere karakteristike in posledice. Razvite dežele so industrializirane, imajo razvito tudi kmetijstvo, promet, trgovino, turizem. Narodni dohodek na prebivalca se giblje od 1000 do 3000 dolarjev letno. V državno kapitalističnih deželah napreduje gospodarstvo približno za 5% letno, v socialističnih deželah za 10% in tudi več. Nasprotno so dežele v razvoju pretežno agrarne; v Latinski Ameriki je kmečkega 60% prebivalstva, v Aziji 70%, v Afriki 74%. Dežele v razvoju so proizvodjalke primarnih proizvodov — poljedelskih in živinorejskih, sadja, lesa, surovin mineralnega porekla in goriv. Kmetijstvo je v glavnem samoprehranitveno; dve tretjini prebivalstva imata nezadostno ali vsaj nepravilno prehrano. Živiljenjska doba prebivalstva je znatno krajša kakor v industrializiranih deželah z višjim standardom. Tržne presečke ustvarjajo s ceneno delovno silo, deloma na plantažah, deloma na račun domače potrošnje, ali pa s trdim delom v rudnikih, v gozdovih itd. Narodni dohodek na prebivalca se giblje od 50 do 300 dolarjev letno. Gospodarstvo napreduje povprečno za 3% letno.

Azija ima 1,9 milijarde ljudi. Ustvarja pa le pičla 2% svetovne industrijske proizvodnje. V petih letih se bo prebivalstvo povečalo za 100 do 110 milijonov ljudi sposobnih za delo (aktivnih prebivalcev). Strokovnjaki so izračunali, da bodo v azijskih deželah potrebovali 8,2 milijona kvalificiranih delavcev, 2,9 milijona tehnikov, 0,4 mi-